

**Вікторія МИГУЛЯ,**

*orcid.org/0000-0002-2547-1680*

аспірантка кафедри дошкільної освіти

Криворізького державного педагогічного університету

(Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна) [migulya.viktoria@gmail.com](mailto:migulya.viktoria@gmail.com)

## **ФІЛОСОФСЬКЕ ПІДҐРУНТЯ ПОНЯТТЯ «МОВИ» ТА «КОМУНІКАЦІЇ» КРІЗЬ ПРИЗМУ ДОСЛІДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-МОВЛЕННЕВОЇ ОСОБИСТОСТІ**

У статті досліджуємо поняття комунікації та мови у комунікативній філософії для ефективного теоретичного вивчення й аналізу поняття «національно-мовленнєвої особистості». Своє бачення, поняття «комунікації», «мови», розробляють представники сучасної німецької комунікативної філософії. Їх ідеї безперечно є джерелами, смисловим підґрунтям для розуміння тих змін у сфері спілкування, світського та релігійного, які відбуваються під безперервним впливом масової культури. Одним із завдань дошкільної освіти є формування національно-мовленнєвої особистості, яка б володіла вміннями й навичками у соціально прийнятній мовленнєвій формі виражати свої потреби, інтереси, можливості, наміри, доводити, обґрунтовувати, відстоювати власну точку зору. На етапі наукового дослідження національно-мовленнєвої особистості дитини розроблення понятійного апарату, дослідження філософського базису дефініцій завжди є винятково важливим. Зазначена галузь уже має певний набір понять. Вона збагачується за рахунок інших наук, досліджень науковців та методистів. Проте, говорити про наявність самодостатньої системи понять тим паче зі сторони філософського вчення, ще рано: процес її становлення не завершився; ще не досить чітко розмежовані поняття; об'єктивний зміст і діалектичний взаємозв'язок понять змінюються й ускладнюються одночасно з розвитком наукової теорії дошкільної освіти, національно-мовленнєвого розвитку зокрема. Досліджуючи поняття національно-мовленнєвої особистості дитини ми досліджуємо та беремо до уваги ряд термінів та понять філософської науки, адже понятійно-категоріальний апарат дослідження, має вирішальне значення для формування національно-мовленнєвої особистості, дослідження її наукової парадигми. Нечітке, розмите трактування понять може вести до ускладнення вирішення не тільки наукових, але й практичних досліджень проблеми.

У нашому дослідженні ми розглянули характерні риси комунікативної філософії; прояснили зв'язок мови та комунікації в сучасному суспільстві; дослідили поняття комунікації та мови у філософії Юргена Габермаса; дослідили поняття комунікації та мови у теорії Карла-Отто Апеля; дослідили філософські знання представників німецької комунікативної філософії для дослідження проблеми національно-мовленнєвої особистості; зробили теоретичні висновки та узагальнення проаналізованого матеріалу.

**Ключові слова:** особистість, мова, мовлення, комунікація, національно-мовленнєва особистість, комунікативна філософія, дискурс.

**Viktoriia MYHULIA,**

*orcid.org/0000-0002-2547-1680*

PhD student at the Department of Preschool Education

Kyryvi Rih State Pedagogical University

(Kyryvi Rih, Dnipropetrovsk region, Ukraine) [migulya.viktoria@gmail.com](mailto:migulya.viktoria@gmail.com)

## **PHILOSOPHICAL BACKGROUND OF THE CONCEPTS OF “LANGUAGE” AND “COMMUNICATION” THROUGH THE PRISM OF STUDYING NATIONAL SPEECH PERSONALITY**

In the article, we examine the concepts of communication and language in communicative philosophy for effective theoretical study and analysis of the concept of «national-speech personality». Representatives of modern German communicative philosophy are developing their vision, concepts of «communication», «language». Their ideas are undoubtedly the sources, the semantic basis for understanding those changes in the sphere of communication, secular and religious, which take place under the continuous influence of mass culture.

One of the tasks of preschool education is the formation of a national-speech personality, which would have the skills and abilities to express one's needs, interests, opportunities, intentions, prove, substantiate, defend one's point of view in a socially acceptable speech form. At the stage of scientific research of the child's national-speech personality, the development of the conceptual apparatus, the study of the philosophical basis of definitions is always extremely important. This industry already has a certain set of concepts. It is enriched at the expense of other sciences, researches of scientists and methodologists. However, it is too early to talk about the existence of a self-sufficient system of concepts, especially

*from the side of philosophical teaching: the process of its formation has not ended; not yet clearly defined concepts; the objective content and dialectical interrelationship of concepts change and become complicated simultaneously with the development of the scientific theory of preschool education, national-speech development in particular. While researching the concept of a child's national-speech personality, we examine and take into account a number of terms and concepts of philosophical science, because the conceptual-categorical apparatus of research is of crucial importance for the formation of a national-speech personality, the study of its scientific paradigm. Unclear, vague interpretation of concepts can lead to the complication of solving not only scientific, but also practical researches of the problem.*

*In our study, we considered the characteristic features of communicative philosophy; clarified the connection between language and communication in modern society; researched the concepts of communication and language in the philosophy of Jürgen Habermas; researched the concepts of communication and language in the theory of Karl-Otto Apel; researched the philosophical knowledge of representatives of German communicative philosophy for the study of the problem of the national-speech personality; made theoretical conclusions and generalizations of the analyzed material.*

**Key words:** *personality, language, speech, communication, national-speech personality, communicative philosophy, discourse.*

**Постановка проблеми.** Аналіз ситуації, що склалася в сучасному світі спонукає до думки, що місце людини в ньому стає щоразу невизначеним та суперечливим. Особливо видно це в контексті різноманітних кризових явищ. Передусім необхідно назвати глобальні проблеми людства (екологічну, демографічну тощо) та різні конфлікти (на етнічному, релігійному чи національному ґрунті). Пропонуємо розглянути зазначену проблему з погляду одного з провідних напрямків філософських досліджень ХХ ст. – комунікативної філософії. Так, кризові процеси провідні представники комунікативної теорії (серед яких Карл-Отто Апел, Юрген Габермас) пов'язують із науково-технічним типом поведінки людини, в основі якого лежать суб'єкт-об'єктні світоглядні орієнтації та віра в фундаменталістські властивості людського розуму.

Дослідження феномена комунікації є актуальним і для України. Розбудова демократії та утвердження громадянського суспільства є необхідною умовою інтеграції України в Європейську спільноту. Здобувши незалежність, Україна прагне відновити втрачений соціальний капітал на засадах європейських вартостей. Консолідації українського соціуму слугуватиме дискурс, спрямований на утвердження ідеалів свободи, рівності та гідності людини. Найбільш сприятливим середовищем для здійснення такого дискурсу є соціально-комунікативні інтернет-мережі. Феномен комунікації активно досліджують європейські та українські автори. Їхні наукові розвідки належать до різних галузей гуманітарного знання. Філософські аспекти комунікації досліджують: Мануель Кастельс, Юрген Габермас, Девід Мілер, Ульріх Бек.

Отже, поняття комунікації є важливим поняттям в сучасному суспільстві. Дослідження національно-мовленнєвої особистості, неможливо без аналізу процесів комунікації, які пронизують усі сфери суспільного життя і стосунки між

людьми. Суспільні відносини між людьми будуються за моделлю суб'єкт-суб'єктних відносин на відміну від суб'єкт-об'єктних. З розвитком суспільства відбувається і розвиток комунікації. Комунікація її основні постулати та принципи, як відомо, є основою сучасного демократичного суспільства і вивчення процесів комунікації – дає можливість виховати та сформувати національно-мовленнєву особистість. Значний внесок в розвиток поняття комунікації внесла сучасна німецька комунікативна філософія. Як наслідок, виникає необхідність в теоретичному дослідженні проблеми: «Філософське підґрунтя поняття «мови» та «комунікації» крізь призму дослідження національно-мовленнєвої особистості».

**Аналіз досліджень.** Серед основних представників комунікативної філософії – Карл-Отто Апел, Дітріх Бюлер, Юрген Габермас, Мартин Хайдеггер. Комунікація у комунікативній філософії перетворюється на парадигму філософствування, яка заступає філософію буття та філософію свідомості, що позначається переходом від філософії свідомості до філософії комунікації. В Україні філософію комунікації розвивають Анатолій Єрмоленко, Володимир Куплін, Флорій Бацевич, Євгенія Більченко, Людмила Ситниченко, Михайло Бойченко, Анатолій Карась, Микола Тур та інші.

Тему мови з давніх-давен порушують у філософії. До неї зверталися Платон, Аристотель, Френсіс Бекон, Томас Гоббс, Джон Локк, Джордж Берклі, Ернст Касіерер, Мартин Хайдеггер, Ханс-Георг Гадамер та інші. Ще грецькі філософи визначали людину як живу істоту, що має розум, мову і мовлення (Апел, Єрмоленко 1999: 3).

Однак розвиток філософської думки другої половини ХХ – початку ХХІ ст. засвідчив, що категорії мови і мовлення є недостатніми для розуміння сутності мови як найважливішого засобу людського спілкування. Саме тоді було виокремлено таке важливе поняття як комуніка-

ція – незмінна основа свідомості людей, пізнання, суспільного буття загалом тощо.

Як автономна філософська проблема, тема комунікації постала лише у 80–90-х роках ХХ століття у німецькій комунікативній філософії. Дослідницькі пошуки у цьому питанні спираються на методологічні розробки видатних філософів Юргена Габермаса та Карла-Отто Апеля.

Дослідження комунікації у вітчизняній історико-філософській науці найповнішою мірою здійснено в працях Анатолія Єрмоленка (в контексті етичної проблематики) та Людмили Ситниченко (у контексті загального аналізу феномену комунікації). Великого значення у дослідженні проблеми комунікації набуває аналіз робіт, присвячених комунікативному буттю людини, а також осмисленню світової філософської думки з питань комунікації. Людина не може існувати поза комунікацією, бо її сутність значною мірою виявляється у спілкуванні з подібними собі.

Наприкінці 80-х – на початку 90-х років зароджується, а в середині 90-х років ХХ ст. починає домінувати комунікативна (дискурсивна) парадигма, котра, на думку деяких філософів, репрезентує методологічний поворот від класичної парадигми філософії свідомості до посткласичної парадигми філософії комунікації. Ідеї філософії комунікації були закладені в практичній філософії, презентованій працями Карл-Отто Апеля, Юргена Габермаса, Дітріха Бюлера. Саме в комунікації як дискурсі, де виявляється практичний розум («здоровий глузд») людини, індивіди можуть спільно обговорювати, обґрунтовувати різноманітні норми та цінності співжиття, досягати взаєморозуміння. Отже, мовленнєво-комунікативна діяльність є конститутивною і щодо цілераціональної діяльності, і щодо пізнання об'єктивного світу (Апель, Єрмоленко 1999: 3).

Таким чином, мова є основним засобом комунікації між людьми. Комунікація, в свою чергу – необхідна умова життєдіяльності людини та одна з фундаментальних основ існування суспільства, яка безпосередньо творить його. Філософія бачить у комунікації одну з атрибутивних властивостей матерії, обумовлених матеріальною єдністю світу і, отже, взаємозв'язком, взаємозалежністю явищ і процесів дійсності. Сам процес філософствування вже є комунікацією між людиною та світом.

**Мета статті.** Дослідження дефініцій «мови» та «комунікації» у основних представників німецької комунікативної філософії, крізь призму дослідження національно-мовленнєвої особистості, філософський базис поняття національно-мовленнєвої особистості.

**Виклад основного матеріалу.** Одним з головних засобів комунікації є людська мова. Дослідження вчених показали, що спілкування між людьми складається з мовної взаємодії. Мова як засіб передачі інформації за допомогою певних звуків виникла досить давно. Вона поступово вироблялася кожним народом в процесі свого розвитку. Мова – це інструмент комунікації. Слово – це найчастіше складний і багатофункціональний знаковий символ, який може позначати різні предмети. Мова є одним з основних засобів передачі інформації у мовленні реалізується за допомогою висловлювань виконує свою комунікативну функцію. Мовне оформлення кожного конкретного повідомлення визначається у своїй основі цілями, які ставить перед собою автор. Кожне висловлювання виконує ту чи іншу функцію в процесі комунікації (Шабанова, Яременко, Тарасова, 2012: 9).

Відповідно до філософії Юргена Габермаса, комунікація – це система, яка об'єднана мовою як основним засобом спілкування. Також суспільство об'єднує закріплені в цій мові норми і цінності. Юрген Габермас розглядає мову як вид метainституту, від якого залежать всі інші суспільні інститути, оскільки соціальна дія здійснюється виключно в повсякденній мовній комунікації (Єрмоленко, 1999: 8).

Найяскравіше комунікативна дія проявляється в дискурсі. Сьогодні це найуживанішим терміном є «дискурс» (від лат. *discursus* – міркування, аргумент, фр. *Discors* – мовлення). Етимологічно він пов'язаний зі сферою лінгвістики. Під дискурсом в лінгвістиці розуміють зв'язний текст у контексті багатьох конституюючих та екстралінгвістичних чинників – соціокультурних, прагматичних, психологічних, тощо. Коротко кажучи, дискурс – це «занурений в життя текст» (Тур, 2006: 15). Під дискурсом мають на увазі аргументативну комунікацію, що виконується за конкретними правилами (Тур, 2006: 15).

Отже, етика дискурсу має загальноетичний характер у рамках суспільства, що передбачає «знецінення» моралі та встановлення її в множинні різні рівноправні та незалежні один від одного рамки, що повинно забезпечити залучення усіх громадян до комунікації (Габермас, 2006: 7).

На думку Юргена Габермаса, основне положення етики дискурсу звучить так: тільки ті норми мають право бути значимими, які мають схвалення у всіх особистостей, до яких вони мають стосунок як до учасників дискурсу. Він ідеалізував прагнення кожної людини до аргументованої комунікації і прагнення кожного до такої дискусії, оскільки має місце тенденція до інфантильності

серед громадян через різноманітні причини (Шабанова, Єременко, Тарасова, 2012: 9).

У рамках життя в сучасному демократичному суспільстві шляхом виборів відбувається встановлення порозуміння між органами влади та народом, який їх обирає, відповідно втрата порозуміння приводить до нових виборів. Однак, розв'язання актуальних проблем лише органами влади може призвести до конфліктів, оскільки кожен представник влади має за собою певний електорат, а компроміс завжди ґрунтується на певному відході від власних поглядів, відповідно представники влади прагнутимуть уникати діалогу і прагнути до утвердження власної позиції. За такої ситуації залучення суспільства до дискурсу – найрозумніша позиція, оскільки лише так можна провадити демократичну політику (Гарбадин елект. ресурс, 6).

Отже, на думку Юргена Габермаса, комунікація та теорія комунікативної дії дає можливість забезпечити розв'язання проблем загально-суспільного характеру, залучаючи громадян до дискурсу, у якому створюються умови для вільного, неупередженого діалогу, що спрямований на досягнення консенсусу. Така комунікація можлива лише в країнах, що мають високу політичну культуру та демократію, це в свою чергу свідчить про потребу демократичної традиції, яка є чинником забезпечення рівного доступу громадян до дискурсу на рівних умовах (Шабанова, Єременко, Тарасова, 2012: 9). Це дає нам змогу говорити про їх теоретичну спорідненість. Однак і для країн, що перебувають на шляху становлення демократії зрештою країн Заходу, зокрема і Україні, потрібно звернути увагу на цю концепцію, оскільки на її основі можна забезпечити розв'язання найактуальніших проблем на основі діалогу та компромісу. Лише в такому разі можна говорити про набуття певними рішеннями легітимного характеру.

Карл-Отто Апель звертає особливу увагу на концепцію «лінгвістичного повороту», яка покликана філософськи досліджувати аналіз мови та комунікації. Карл-Отто Апель стає фундатором комунікативної філософії для нього розвиток філософії є невід'ємним від розвитку сфери мови як вихідної реальності існування людини. Філософ розробив трансцендентально-герменевтичний підхід, за яким і теоретична, і практична філософії мають охоплювати філософський аналіз слововживання (Єрмоленко, 1999: 8). Карл Отто Апель називає мову первинною сферою, де філософія має реагувати на «значення» мовних виразів, аналізувати мову (Апель, 1997: 2).

Комунікація, згідно Карл-Отто Апеля, виражена у «мовній грі», яка виступає суб'єкт-суб'єктною комунікацією, що цілеспрямована на досягнення взаєморозуміння. При цьому всі учасники комунікації прагнуть віднайти «мовний консенсус». На його думку, комунікативна спільнота існує як реальна (де індивід соціалізується) та ідеальна (в якій він прагне зрозуміти зміст аргументів та перевірити їх істинність). Ідеальна комунікативна спільнота аргументів є певним чином трансцендентною реальністю, в якій регулюються виступає ідеальна згода та вимога несуперечливості аргументації. Між обома спільнотами існує напруга, але в ході комунікації відбувається їх зближення, спостерігається прогрес розуміння та самопорозуміння (Шабанова, Єременко, Тарасова, 2012: 9).

Аналізуючи специфіку природи мови в філософії, Карл-Отто Апель виділяє два підходи до мови: перший (що йде від античності) припускає, що сам процес мислення відбувається без участі мови, а результати мислення втілюються в мову для передачі іншим. Тут мові приділяється функція позначення й повідомлення. Інша «парадигма» розглядає комунікацію як «приватне кодування» (мовцем) і «приватне декодування» (слухачем) повідомлень про стан речей. В обох зазначених підходах мислення розглядається відокремлено від мови. Карл-Отто Апель піддає критичному аналізу обидва підходи й визначає мову як «інститут мислення» і «інститут інститутів» та наголошує, що від всіх інших інститутів мова відрізняється тим, що вона для людської природи первісна, та є обов'язковою для «визволеної об'єктивності». Мова виступає не тільки механізмом передачі інформації, а й засобом досягнення розуміння (Філософія науки: традиції та інновації. Наук. журнал. 2015: 16).

Карл-Отто Апель вважає, що немає розуму поза соціумом і немає соціуму без розуму, тобто що кожна розумна істота з необхідністю є соціальною. Соціальність і раціональність неможливі без мови і навпаки – мовне висловлювання не може бути таким поза комунікативного співтовариства (Апель, 2001: 4).

Досліджуючи поняття мови і комунікації на прикладі представників німецької комунікативної філософії крізь призму поняття «національно-мовленнєвої особистості» необхідно визначити, що комунікація, є важливим чинником розвитку особистості, мови, соціалізації, показником її інтелекту.

Будь-які зміни в суспільстві не можуть відбуватися без мови та комунікації, що є основою

соціалізації та розвитку, приналежності людини до певної нації. Взагалі неможливо уявити існування людини, народу, нації без мови, оскільки людина, й ціла нація не може ні формуватися, ні існувати без мови, тому що мова та комунікація забезпечують єдність, функціонування й розвиток народу. Мовлення та комунікація стимулюють індивідуальну й громадську свідомість людини, спонукає її до певних дій. За допомогою мови в пам'яті людини закріплюються набуті знання про навколишній світ. Мова й комунікація є для людини засобами спілкування, збереження й передачі інформації, історичного досвіду, засобом керування поведінкою особистості. Народження висловлювань є процесом матеріалізації думки. Лексика є певною моделлю світу, вона є тим компонентом, який констатує граматику, історичну й соціальну форму існуючої мови. Знання людини – це перевірений практикою результат процесу пізнання дій, яке є адекватним відображенням у свідомості людини, об'єктивної реальності у вигляді понять, уяви, ситуацій, теорій, знань.

Без комунікативного розвитку не може відбуватися повноцінний розвиток національно-мовленнєвої особистості та й взагалі людини, як соціальної істоти. Комунікація має значний вплив на розвиток психіки людини, інтелект, розвиток особистості, оскільки саме через спілкування особистість виходить на зв'язок з іншими людьми, саме мова допомагає формувати предметну уяву про навколишній світ, саме мова показує приналежність людини до відповідної нації. Через комунікативну взаємодію, гармонійне єднання, вище перерахованого, формується національно-мовленнєва особистість. Мовленнєве спілкування є умовою, без якої неможливе пізнання людьми дійсності, саме під час спілкування можна визначити мовний розвиток індивіда (кількісний запас слів, якісний склад активного та пасивного словника, запас фразеологізмів і різноманітність та складність граматичних конструкцій, володіння засобами виразності). Всі ці компоненти й створюють враження про особистість. Тому формування національно-мовленнєвої особистості відбувається під час комунікативної взаємодії двох чи більше суб'єктів комунікативної діяльності. Навіть готовність дитини до навчання у школі визначається багатьма категоріями, серед яких важливе місце посідає вміння ініціювати та підтримувати спілкування. Адже дитині необхідно постійно комунікувати з однолітками та дорослими: встановлювати контакти, домовлятися, висловлювати власну думку, звертатися по допомогу тощо (електронний ресурс, 13).

Отже ми дослідили поняття «мови» та «комунікації», що є необхідною складовою дослідження проблеми формування національно-мовленнєвої особистості. Адже комунікація є одним з перших видів діяльності, яким дитина оволодіває під час онтогенезу. Воно є універсальною умовою розвитку особистості в період дошкільного дитинства. У процесі різнобічного комунікації та мовленнєвого спілкування дитина пізнає природний, предметний і соціальний світ у його цілісності й різноманітності, формує та розкриває власний внутрішній світ, свій образ Я, засвоює та створює культурні цінності, є при цьому активним суб'єктом взаємодії.

**Висновки.** Найважливішим завданням, яке ставить перед собою комунікативна філософія, є досягнення суспільством людського взаєморозуміння й гармонізація стосунків між людьми та між людиною й навколишнім світом. Основою комунікативної філософії її засновники вважають дослідження умов комунікативного спілкування, комунікації між людьми; виявленні загальних норм, що виникають у мовленнєвих взаємодіях людей. Ціль комунікативної філософії це – повернутися до життя, до практичної філософії, і завдяки тому, що комунікація передбачає суб'єкт-суб'єктний зв'язок, та визнання суверенності людини. Саме вона дає змогу стати тією основою, на якій можна вирішувати актуальні проблеми сучасного суспільства, будувати нову систему людського світовідношення, ідеалом якої є взаєморозуміння та гармонізація відносин людини з іншими людьми, суспільством та природою. Очевидно, такий погляд може допомагати у світі, де з кожною хвилиною множаться та загострюються різноманітні кризи та конфлікти, а місце й роль людини стають щоразу суперечливішими.

Ми проаналізували двох основних представників німецької комунікативної філософії: Юргена Габермаса, автора теорії комунікативної дії, та Карл-Отто Апеля, автора теорії комунікативного співтовариства. Загальний базис, на який спираються обидві теорії – це поняття комунікативної раціональності. Якщо Юрген Габермас пішов шляхом обґрунтування теорії суспільства на універсальних принципах мовної практики, притаманних будь-якому історичному суспільству, то Апель намагався відшукати трансцендентальне обґрунтування соціальних норм.

Для філософії Карл-Отто Апеля характерно поєднання традицій прагматичної англо-американської філософії та континентальної. Людина приречена на інтерсуб'єктивне (певну сукупність установок) порозуміння, згоду, спілкування,

оскільки пізнає світ на ґрунті попереднього порозуміння. Теорія мовної комунікації Карл-Отто Апеля базується на сутнісно новому тлумаченні мовних практик в значенні мовних ігор, внаслідок підведення комунікації до відповідності дискурсивному лексично-граматичному правилу, що обмежує і разом з тим збільшує семантичну варіативність мовного розгортання.

Юрген Габермас впевнений, що саме реальні процеси суспільного життя актуалізують нове проблемне поле дослідження. Він підкреслює значущість проблем демократії, прав та свободи людини, співвідношення свободи та справедливості, відповідальності. Мова є видом метаінституту, від якого залежать всі інші. Висуває теорію «соціальної дії», опосередкований традиціями взаємозв'язок у повсякденній комунікації, комунікативна дія неоднозначна, вона потребує взаєморозуміння хоча б двох учасників, оскільки мовне порозуміння – постійний механізм будь-якої діяльності координації, то саме комунікативна дія – головна в усіх видах взаємодія. Виступає проти перетворення міжособистісного спілкування на об'єкт управління чи товар,

а також проти маніпулювання думкою через засоби масової комунікації, оскільки це приводить до формування фрагментарної та некритичної повсякденної свідомості, домінування спотвореної комунікації, що стає сферою відчуження. Засоби масової комунікації сприяють поступовому перетворенню культурно-критичної публічності на культурно-споживчу, людина перестає мислити, ставити запитання, стверджувати свою точку зору.

Отже, проаналізувавши погляди двох основних представників німецької комунікативної філософії, йдемо до висновку, що засадничим для людини є феномен комунікації або мовленнєвої взаємодії між людьми. В контексті дослідження процесу й умов формування національно-мовленнєвої особистості, філософське трактування комунікації та мови, як основних понятійно-категоріальних дефініцій дослідження, які виступають головними інструментами, за допомогою яких відбувається контакт дитини із довкіллям і завдяки якому відбувається соціалізація та розвиток дитини, і як результат формується національно-мовленнєва особистість.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Апель К.-О. Трансформація філософії. Москва, Логос, 2001. 338 с.
2. Апель К.-О. Трансцендентально-герменевтичне поняття мови Питання філософії, 1997. № 1. С. 76–92.
3. Апель К.-О. Дискурсивна етика як політична етика відповідальності у ситуації сучасного світу. Єрмоленко А.М. Комунікативна практична філософія. Київ: Лібра, 1999. С. 395–412.
4. Апель К.-О. Трансформація філософії пер. с нем. В. Куренного, Б. Скуратова. Москва, Логос, 2001. 339 с.
5. Бачевич Ф. С. Філософія мови. Історія лінгвофілософських учень. Київ: Академія, 2011. С. 13.
6. Гарбадин А. Теорія комунікативної дії Ю. Габермаса: теоретична спорідненість з ідеями демократії URL : <http://postua.info/garbadyn.html>
7. Габермас Ю. Залучення Іншого. Студії з політичної теорії. Львів: Астролябія, 2006. С. 90–94
8. Єрмоленко А.М. Комунікативна практична філософія: Підручник. Київ: Лібра, 1999. 488 с.
9. Історія філософії: сучасні комунікативні вчення: навч. посібник / Ю.О. Шабанова, І.А. Яременко, Н.Ю. Тарасова. Дніпро: Національний гірничий університет, 2012. 120 с.
10. Короткий курс лекцій з дисципліни «Теорія комунікації». URL: [https://studme.com.ua/10980618/menedzhment/teoriya\\_kommunikatsii.htm](https://studme.com.ua/10980618/menedzhment/teoriya_kommunikatsii.htm)
11. Марков Б. Мораль и Разум. Послесловие / Хабермас Ю. Моральное сознание и коммуникативное действие. Санкт-Петербург: Наука, 2001. 382 с.
12. Медвідь Ф. Державний статус української мови: політико-правові підстави. Мова і культура нації: зб. наук. пр. Львів : ЛІВС, 2001. С. 35.
13. Національно-мовна особистість як об'єкт наукового дослідження. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/1118.pdf>
14. Ситніченко Л. Першоджерела комунікативної філософії Київ: Либідь, 1996. 176 с
15. Тур М. Некласичні моделі легітимації соціальних інститутів. Київ: Парапан, 2006. 396 с.
16. Філософія науки: традиції та інновації. Наук. журнал. Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2015. № 2(12). 164 с.

#### REFERENCES

1. Apel K.-O. Transformatsiia filosofii. [Transformation of philosophy] Moscow Logos, 2001. p. 338 [in Russian].
2. Apel K.-O. Transsentsidentalno-hermenevtychne poniattia movy [Transcendental-hermeneutic concept of language]. Questions of philosophy, 1997(1), pp. 76–92 [in Russian].
3. Apel K.-O. Dyskursywna etyka yak politychna etyka vidpovidalnosti u sytuatsii suchasnoho svitu [Discursive ethics as political ethics of responsibility in the situation of the modern world ] A.M. Yermolenko Komunikatywna praktychna filosofii. Kyiv: Libra 1999. pp. 395–412 [in Ukrainian].
4. Apel K.-O. Transformatsiya fylosofiyu .[ Transformation of philosophy], Moskva: Lohos 2001. p. 339. [in Ukrainian].

5. Batsevych F. S. *Filosofia movy. Istoriia linhvofilosofskykh uchen.* [Philosophy of language. History of linguistic and philosophical teachings] Kyiv: Akademiia, 2011. p. 13 [in Ukrainian].
6. Harbadyн A. *Teoriia komunikatyvnoi dii Yu. Habermasa: teoretychna sporidnenist z ideiamy demokratii* [The theory of communicative action by Y. Habermas: theoretical affinity with the ideas of democracy]. URL: <http://postua.info/garbadyн.html> [in Ukrainian].
7. Habermas Yu. *Zaluchennia Inshoho. Studii z politychnoi teorii* [Involvement of the Other. Studies in political theory.] Lviv: Astroliabiiа, 2006. pp. 90–94 [in Ukrainian].
8. Iermolenko A.M. *Komunikatyvna praktychna filosofiiа: Pidruchnyk.* [Communicative practical philosophy: Textbook] Kyiv: Libra, 1999. p. 488. [in Ukrainian].
9. *Istoriia filosofii: suchasni komunikatyvni vchennia: navch. Posibnyk* [History of philosophy: modern communicative teachings] / Yu.O. Shabanova, I.A. Yaremenko, N.Iu. Tarasova. Dnipro: National Mining University, 2012. p. 120 [in Ukrainian].
10. *Korotkyi kurs lektsii z dystsypliny «Teoriia komunikatsii»* [A short course of lectures on the discipline «Communication theory»]. URL: [https://studme.com.ua/10980618/menedzhment/teoriya\\_kommunikatsii.html](https://studme.com.ua/10980618/menedzhment/teoriya_kommunikatsii.html) [in Ukrainian].
11. Markov B. *Moral y Razum. Posleslovye* [Morality and Reason. Postword] / Khabermas Yu. *Moralnoe soznanye y kommunykatyvnoe deistvye.* [Moral consciousness and communicative action.] Sankt-Peterburh: Nauka, 2001. p. 382 [in Russian].
12. Medvid F. *Derzhavnyi status ukrainskoi movy: polityko-pravovi pidstavy* [The state status of the Ukrainian language: political and legal grounds] *Language and culture of the nation: collection. science* Lviv: Livs, 2001. p. 35. [in Ukrainian].
13. *Natsionalno-movna osobystist yak obyekt naukovoho doslidzhennya.* [National-linguistic personality as an object of scientific research. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/1118.pdf> [in Ukrainian].
14. Sytnichenko L. *Pershodzherela komunikatyvnoi filosofii* [Primary sources of communicative philosophy ] Kyiv, Lybid, 1996. p. 176 [in Ukrainian].
15. Tur M. *Neklasychni modeli lehitymatsii sotsialnykh instytutiv.* [Non-classical models of legitimacy of social institutions] Kyiv: Parapan, 2006. p. 396 [in Ukrainian].
16. *Filosofiiа nauky: tradytsii ta innovatsii.* [Philosophy of science: traditions and innovations] *Scientific journal.* Sumy: Sumy DPU named after A.S. Makarenko, 2015. Nr. 2 (12), p. 164 [in Ukrainian].